

tunes. Avui, aprovada la 27/2013, de 27 de desembre, de racionalització i sostenibilitat de l'Administració local, la situació tampoc no ha canviat.

Per tant, avui dia l'organització territorial catalana, en l'àmbit supralocal, disposa, bàsicament, de les diputacions i els consells comarcals, que durant aquests anys han servit per a canalitzar i sostenir les principals polítiques públiques d'aquest país. Per tant, en termes fins i tot del catalanisme, es podria dir que ens trobem davant d'una contradicció en la mesura que les diputacions que hem de substituir acaben contribuint a la prestació de serveis municipals. De fet, aquest tarannà responia, en definitiva, a la manera de treballar de Prat de la Riba quan, en època de la Mancomunitat, procurava gestionar les eines disponibles de la millor manera possible, sense haver de traslladar-ho tot, necessàriament, a un àmbit polític, ja que és millor, moltes vegades, tractar els assumptes des d'una perspectiva pluridisciplinària, això és des d'una visió política, però també geogràfica, econòmica, jurídica, social, etcètera.

REPTES DE FUTUR: ALGUNES APORTACIONS A UN NOU MODEL TERRITORIAL CATALÀ

Quant als reptes de futur, i a tall de conclusió, sembla que en un futur imminent podríem estar davant de tres escenaris possibles: mantenir l'estatus actual, que l'Estat espanyol esdevingui un estat plurinacional que reconegui règims singulars, o bé que Catalunya esdevingui un nou estat. Davant d'aquests tres escenaris, el debat que s'emprenqui ha de ser plural, rigorós i ampli, i ha de donar pas a moltes veus polítiques, acadèmiques, socials, territorials i professionals implicades. El que no sembla oportú, però, és deixar-lo obert al llarg dels anys. Cal, per això, aprofitar el moment de canvi institucional per a posar-lo sobre la taula juntament amb altres debats igualment rellevants. En aquest sentit, Burgueño Rivero sosté:

Catalunya manté indefinidament oberta la seva anòmala situació constituent i encara té sense resoldre grans qüestions estructurals, bàsiques i definitòries de tot país com ho són l'organització territorial i l'estretament relacionada llei electoral.

Hi ha qüestions que impliquen posar sobre la taula rivalitats territorials i altres dinàmiques locals que es fan especialment difícils d'afrontar. No obstant això, la realitat és que moltes depenen avui del marc vigent disponible a Catalunya i, per això, es poden anar perfilant i executant.

Des de fa un temps, tant en l'àmbit estatal com a Catalunya, hi ha molts elements per afrontar un debat d'aquestes característiques, malgrat que mai no s'hagi dut a terme en profunditat. De fet, amb caràcter gene-

ral estem encara pendents de la regulació global dels governs locals del segle XXI. A més, hi ha una tradició de funcionament tan arrelada que no tot pot passar només per l'estudi teòric de la temàtica. La concreció pràctica urgeix.

El nostre funcionament diari i evolutiu permet trobar elements que, ben conjugats, vagin oferint una resposta progressiva als diferents reptes plantejats. A més, es fa necessari disposar d'un marc normatiu superior definitori que enllaci amb la història democràtica de Catalunya. De fet, la seva mancança ha impedit, a la pràctica, el desenvolupament d'un estadi supramunicipal propi. Però no és menys cert que som davant un moment de canvi institucional, i aquesta temàtica es pot començar a perfilar i estudiar, aplicant qüestions ja pròpies i disponibles, per tal de millorar el funcionament ordinari del nostre municipalisme, i anar conjugant, des d'un model més o menys estable, els elements de futur segons com es vagin esdevenint.

En aquest sentit, i segons les diferents alternatives plantejades, en termes polítics i institucionals, defendem un model municipal que requereix l'existència d'un estadi de govern local supramunicipal fort, com el Consell de Vegueria, que des de l'asimetria, la innovació i la modernitat sigui el pal de paller d'un sistema institucional local propi que, respectant i reforçant el paper de tots i cadascun dels municipis, entronqui amb la millor tradició municipalista del nostre país i tingui una clara vocació europea.

EL PAPER DE MANRESA I EL BAGES EN L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL DE CATALUNYA

JOSEP OLIVERAS SAMITIER
Universitat Rovira i Virgili
President de la Societat Catalana de Geografia
(Institut d'Estudis Catalans)

Quan fa cent vint-i-cinc anys uns senyors (cap senyora) van visitar Manresa en uns dies del mes de març de 1892, segur que venien amb moltes il·lusions i ganes de fer coses per millorar el país, que en definitiva volia dir aconseguir més benestar per als habitants de Catalunya. Una Catalunya que trobaven massa provincial, en el sentit de província com a terra dominada (*pro* i *vinciò*), supeditada a agents externs que havien dividit el territori en quatre províncies i que només volien que aquí es generés producció i renda, treballar, obeir i callar, que bona part de la renda generada ja la distribuïen ells i dirien què s'havia de fer i de quina manera.

Els anomenats «catalanistes», que eren una minoria il·lustrada del país, volien regenerar-lo i, per a aquest fi, creien que calien unes noves relacions amb un vell estat que encara tenia colònies a Amèrica i Àsia i a les

quals negava el dret a autogovernar-se. Volien noves relacions amb l'Estat i també una nova organització interior de Catalunya, de tal manera que s'establís un nou poder politicoadministratiu basat en les comarques, tal com establien la base cinquena, en afirmar que «la gradació jeràrquica dels poders governatius, administratius i judicials, tindrà per fonament la comarca natural i el municipi», i la base desena, que reconeixia a la comarca natural «la major latitud possible d'atribucions administratives per al govern de sos interessos i satisfacció de ses necessitats». A cada comarca, un consell amb representació de tots els municipis. I la base quinzena reclamava també a les comarques una funció que ha estat poc comentada: una atenció especial en matèria d'educació (ensenyaments pràctics, evitant les ensenyances enciclopèdiques) i una funció substitutòria dels municipis en aquesta matèria. En definitiva, una nova organització que col·laborés amb els municipis per tal de resoldre problemes, satisfer necessitats i afrontar el futur a base de formar talent útil per al món industrial.

Quin ha estat el paper de Manresa respecte al Bages i a la Catalunya Central en les diferents organitzacions territorials que ha tingut el país en època contemporània? Una organització territorial implica l'existència d'unes propostes, que se suposen elaborades amb criteris propis de les ciències socials; un debat per implementar-les, en el qual no sempre hi ha coincidència entre els parers dels tècnics, el dels polítics, el de la societat afectada amb els seus grups de pressió i el del Govern. Però un cop aprovada, l'organització ha de ser funcional i útil per a resoldre amb més eficiència temes com el del subministrament de serveis a la població, el desenvolupament econòmic i social, l'assoliment d'un major benestar i l'augment de la participació en els afers públics, almenys en una societat pretesament democràtica. Tota organització implica fer gestió i tenir uns objectius a complir, i es tracta que cada nivell administratiu pugui aconseguir-los sense interferir altres nivells de la mateixa organització d'acord amb el principi de subsidiarietat.

Manresa i el Bages han tingut des de fa molts segles un paper destacat en les diferents organitzacions territorials del poder que ha tingut el país, conseqüència, de ben segur, de la seva situació en un lloc dominant on es recullen les aigües provinents del Cardener i del Llobregat. Capital de vegueria i de corregiment, com també li va passar a Vic, tot i no tenir una xarxa tan extensa, i menys a Igualada, recorreguda per un riu que neix a l'altiplà de Calaf i no a les contrades pirinenques.

D'altra banda, el Bages ha tingut una identitat espacial, geogràfica, també reconeguda des de molt antic. Per a moltes comarques, en la divisió dels anys trenta del segle passat, es va haver de fixar un nom entre diferents propostes, com en el cas del Tarragonès o de la

Terra Alta, però el Bages apareix ja anomenat a les geografies de Catalunya més antigues, i al primer mapa de Catalunya, el de Jan Baptist Vrients, de l'any 1600.

Quan, al darrer quart del segle XIX, prengué volada el debat sobre l'organització del país en comarques i continuà en el primer terç del segle passat, el Bages o Pla de Bages apareix en totes les possibles divisions i la capitalitat de Manresa no és mai discutida. També hi havia una plena consciència dels habitants de bona part de la comarca de ser del Bages, tasca en la qual, sens dubte, contribuïa per afermar-ho el periòdic *El Pla de Bages*, òrgan de la Lliga Regionalista. En alguns casos, s'usa també una altra denominació per a designar aquest territori juntament amb el del Berguedà: és la denominació generalista *la Muntanya*, nom que també es donava a la comarca d'Olot, i més concretament per al Bages, *la Muntanya Mitjana*; i algun escrit dels militars deia de Manresa que era «la llave de la Montaña», ja que permetia penetrar a les zones carlistes prepirinenques. Recordem que un diari republicà de Manresa portà els noms de *La Montaña* i *La Montaña Republicana*.

El problema del Bages era la delimitació de les seves àrees perifèriques, que no sempre eren reconegudes com a territori bagenc. És el cas del Moianès, el de Cardona, i d'algun altre municipi com Castellfollit del Boix, atribuït a la conca d'Òdena, mentre que algun altre autor situava Rellinars al Bages i Aguilar de Segarra a aquesta darrera contrada.

Des de Manresa, el primer a estudiar científicament els límits de la comarca va ser el farmacèutic i botànic Pius Font i Quer (1911), que va fer una delimitació amb criteris estrictes de geografia botànica, cercant la comarca natural, que estava definida per la vegetació, relacionada també amb el clima i el tipus de terreny. Els resultats marcaven les diferències entre la zona central i les perifèries, especialment les de Llevant i de Ponent. Cardona, part de Sant Mateu de Bages i Aguilar de Segarra quedaven excloses de la comarca, com també Sant Feliu Sasserra, Moià i Gaià, mentre que Granera i altres municipis del Moianès els incloïa al Bages.

També mossèn Josep Guitart, canonge il·lustrat de la Seu i que va ser president del Centre Excursionista del Bages, participà en el Primer Congrés Excursionista Català (1911), amb una comunicació sobre els elements que s'havien de tenir en compte a l'hora de delimitar i definir una comarca. El seu treball, presentat en forma de quadre sinòptic, donava una gran importància a elements de l'antropologia mèdica (trets somàtics, psicològics, morals, etnològics...), alguns dels quals estaven més relacionats amb la seva afició a la prehistòria que no pas amb una anàlisi geogràfica. Això no obstant, en un apartat dedicat als elements artificials, també hi incloïa les vies de comunicació, el servei de correus, els preus de mercat, la riquesa co-

marcal, les migracions, les activitats industrials, etc., factors que li donen un toc de modernitat que els altres elements li malbaraten.

Quan l'any 1932 es va fer l'estudi pilotat per Pau Vila en què es demanà a quina comarca pertanyien els municipis de Catalunya i a quin mercat anaven, hi hagué força coincidència dels municipis a pertànyer al Bages, a excepció de Moià, Sant Feliu Sasserra, Avinyó i l'Estany, Castelladral i Cardona. En canvi, a Osona, la zona del Collsacabra, les Guilleries i el Lluçanès es consideraven pròpiament comarques. I la comarca considerada com d'Igualada era un petit territori, al redós de la ciutat.

Pel que fa als mercats, el mercat agrari de Vic era més extens que el de Manresa i abastava tota la Gavarresa fins a Sallent, i mentre que Cardona se situava al mercat de Solsona, Castellnou de Bages i Balsareny anaven al mercat de Sallent, Castellfollit del Boix anava a Igualada i Castelladral considerava que tenia mercat propi. Cal especificar que eren mercats agraris perquè el cas del Moianès és ben interessant, per a temes comercials i industrials anaven a Manresa i per a qüestions agrícoles i ramaderes a Vic.

Això no obstant, en els treballs de la ponència, les demarcacions dels partits judicials tingueren un paper determinant, ja que una capital de partit, que abans ja havia estat capital d'alguna altra divisió administrativa, es convertí fàcilment en la ciutat mercat, on els comarcals anaven a proveir-se de béns i serveis.

El resultat de la ponència va ser, primer, intentar formar una comarca del Cardener i el Bages, mentre que Igualada comprenia també la Baixa Segarra de Santa Coloma de Queralt i l'Alta Segarra de Calaf, i s'intentà ajuntar el Solsonès amb el Berguedà, però els fets provincials s'imposaren. Quan es decidiren a proposar unes supercomarques per determinats serveis descentralitzats de la Generalitat, Manresa va ser elegida com a capital de la VII Regió o Vegueria, conseqüència del major pes poblacional i econòmic de la ciutat.

Amb el franquisme, el sentiment de pertànyer a la comarca del Bages continuà, primer molt d'amagat, però les relacions personals i econòmiques entre les diverses poblacions, i entre aquestes i la capital, tornaren a fer aflorar la comarca cap als anys seixanta, reconeixent-la com una cosa natural. Aparegué la revista *Bages* i fins i tot, d'acord amb els «Planes de Desenvolupament», els sindicats verticals celebraren unes jornades comarcals del Consejo Sindical de la Comarca del Bages, amb alguna ponència ben interessant per a comprendre l'economia de l'època. I ben aviat els partits polítics clandestins i Comissions Obreres s'organitzaren en base comarcal, igual que l'Assemblea Democràtica del Bages, que aglutinava les assemblees locals, algunes de força actives, com les de Sallent, Navarcles, Sant Vicenç de Castellet, Callús, etcètera.

Restablerta la democràcia i aprovat l'Estatut d'autonomia, el debat sobre el fet comarcal es restablí, i la ideologia procomarcalista prengué volada al Bages i també a les comarques veïnes. El comarcalisme esdevenia un ideal que expressava desitjos i esperances, amb la creença que la nova organització comarcal contribuiria al sorgiment d'una Catalunya territorialment més equilibrada i més justa, amb una distribució de poders que contribuiria al redreçament econòmic de la comarca i, per extensió, de tot el país.

Manresa, als anys seixanta, setanta i vuitanta del segle passat, continuava sent la ciutat més important del centre de Catalunya. L'any 1977, l'àrea comercial de Manresa abastava les comarques del Bages, el Berguedà i el Solsonès, més tota una sèrie de municipis de les comarques veïnes: Osona (per la part del Lluçanès), el Vallès Occidental i l'Oriental, l'Anoia i la Segarra. Era la quarta àrea comercial de Catalunya després de les de Barcelona, Girona i Lleida, i estava força per sobre de les quotes de les comarques veïnes. Pensem que, per a determinades funcions comercials i de serveis, l'àrea de Manresa arribava gairebé a l'Urgell, gràcies al ferrocarril i a l'existència dels magatzems Jorba, i també del Banc Mercantil de Manresa i de la Caixa d'Estalvis de Manresa, amb tot el seu guitzell de sucursals.

En un estudi dirigit per Pilar Riera, acabat els anys 1987-1988, tant Manresa com Vic com Igualada se situaven com a localitats anomenades *regionals*, perquè tenien una àmplia àrea d'influència comercial i de serveis. Manresa aconseguia una àrea d'influència de 788 km²; Vic, de 490 km², i Igualada, de 27 km². Cinquanta-dues poblacions es dirigien per satisfer les seves necessitats comercials i de serveis, en primer lloc, a Manresa; trenta-nou a Vic, i quatre a Igualada, conseqüència del poder gravitatori de Barcelona sobre aquesta darrera ciutat.

És lògic que, l'any 1981, l'important treball de Lluís Casassas i Joaquim Clusa, *L'organització territorial de Catalunya* reconegués que, entre les cent vint-i-set unitats territorials en què realment funcionava el país, Manresa havia de ser centre d'una de les cinc administracions perifèriques de la Generalitat i que l'àrea de Vic es podia adscriure a Manresa, perquè «en el futur, la construcció de l'Eix Transversal facilitarà la comunicació».

També l'any 1987, en formar-se de nou les comarques com a nivell politicoadministratiu, el Bages va ser acceptada per gairebé tots els municipis de l'antiga demarcació comarcal (a excepció de Cardona), fins i tot pels del Moianès, tot i que feien constar que més endavant demanarien formar comarca o subcomarca pròpia, com així ha succeït.

L'informe Roca (2000), entre altres temes, remarca les dificultats d'encaix entre comarques i diputacions, la indefinició del règim competencial de les comarques i la insatisfacció respecte a la seva organització

interna. Considerava també la refosa dels àmbits provincials en vegueries, i atenent-se a les lleis estatals, proposava la creació de sis vegueries, les formades pels àmbits de planificació territorial: el Metropolità de Barcelona, les Comarques Gironines, el Camp de Tarragona, les Terres de l'Ebre, Ponent i les Comarques Centrals. I la vegueria de la Catalunya Central comprendria les comarques de l'Alta Segarra, l'Anoia, el Bages, el Berguedà, la Cerdanya, el Moianès, Osona i el Solsonès. La capital, a Manresa, «amb especial reconeixement del paper històric i cultural de la ciutat de Vic, i de la significació de la ciutat d'Igualada», una capitalitat destinada a cohesionar millor el territori de la vegueria.

Les àrees de cohesió i centralitat, o *travel to work*, que estudien la intensitat de les relacions entre lloc de residència i lloc de treball, tornen a mostrar el paper de Manresa, que atreïa l'any 2001 més fluxos per motius de treball que Lleida, i només per sota de Barcelona, Reus, Tarragona i Girona.

Ben recentment, la Unió Europea, a efectes estadístics, ha establert en el seu àmbit les àrees urbanes funcionals, força equivalents a les àrees metropolitanes estadístiques dels Estats Units. Per ser-ne, cal tenir una ciutat de més de 50.000 habitants i una continuïtat de densitats poblacionals de 1.500 habitants/km² des de la ciutat principal fins als municipis connexos. Manresa forma una àrea urbana funcional de 124.321 habitants junt als municipis de Sant Joan de Vilatorrada, Fonollosa, Sant Fruitós de Bages, Navarcles, Pont de Vilomara, Sant Vicenç de Castellet i Sallent. Vic i Igualada, en no complir aquestes condicions, no tenen aquest reconeixement, que és important de cara a estudis de mercat i a l'elecció de pols d'activitat econòmica.

Malgrat el pes més predominant de Manresa, en temes de població, activitats industrials i comercials, i serveis, els papers de Vic i Igualada no són menyspreables, amb la qual cosa a la Catalunya Central s'estableix una tripolaritat o tricefàlia que tindrà la seva repercussió en el moment d'intentar posar en marxa la divisió de Catalunya en vegueries i de distribuir les delegacions territorials dels diferents departaments de la Generalitat.

No es creu pertinent ara estendre's sobre el tema de les vegueries, una delimitació que es considera feta molt de pressa, per motius polítics, sense criteris propis fonamentats en estudis administratius, ni de la geografia humana, ni cap avaluació dels costos-beneficis de la seva implantació. Si una part de l'Anoia s'ha decantat finalment per anar seguint la C-35 fins a Vilafranca del Penedès, deu ser, sens dubte, perquè va tenir una oferta més interessant que la que va obtenir dels líders polítics de la Catalunya Central. Malauradament, l'Eix Transversal no passa per Igualada, malgrat haver-se millorat molt la connexió amb Manresa. Respecte a Vic, les relacions entre ambdues ciutats han augmentat, i ja no són només eclesiàstiques o per comprar bestiar al mercat de Vic i negociar la fusta al mercat del dilluns de Manresa.

Avui en dia, les ciutats mitjanes de Catalunya i les seves comarques han de basar les seves polítiques i estratègies de futur en el foment de la interterritorialitat, en les connexions horitzontals, de ciutat a ciutat i no solament en les jeràrquiques verticals. Les connexions en xarxa són fonamentals per als negocis, però també per a la gestió dels territoris, perquè cal saber entendre les demandes globals i cercar i aprovar projectes territorials de futur. La comarca i la ciutat que no són proactives i no tenen projecte estan en decadència. Les ciutats, els pobles i les comarques de la Catalunya Central, estiguin en una província o vegueria o en una altra, necessiten interactuar, tenir projectes propis per a cadascuna i projectes en comú.

És una sort que aquestes comarques no siguin fonamentalment turístiques, perquè aquest fet implica que caldrà cercar activitats econòmiques més difícils d'aconseguir i d'assumir, però que comporten molt més talent i innovació, i per això caldrà competir i també col·laborar amb altres comarques, del país i de fora. Competir i col·laborar, elaborar plans realitzables, factibles, i conduir totes les accions a l'assoliment dels objectius que any darrere any us aneu fixant. Als consells comarcals, els que siguin, que possiblement n'hi hauria d'haver més, els tocarà inventar, produir, animar i crear un espai de vida en què el desenvolupament econòmic vagi acompanyat del desenvolupament personal.